UDK: 373.3/.5.091.322:37.013

MAKTAB O‘QUVCHILARIDA MUSTAQIL TA’LIM FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA BAHOLASHNING PEDAGOGIK-METODIK ASOSLARI

Musayeva Gulnoza Yo‘ldosh qizi,
Termiz davlat pedagogika instituti
pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarida mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etish, amalga oshirish va baholashning pedagogik-metodik asoslari yoritilgan. Mustaqil ta’limning o‘quvchilar bilimini mustahkamlash, mustaqil fikrlash, izlanish, axborot bilan ishlash va o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, mustaqil ta’lim topshiriqlarini ishlab chiqish, ularni o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish, bajarish jarayonini nazorat qilish hamda natijalarni baholash bo‘yicha metodik yondashuvlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, mustaqil ta’lim faoliyati, o‘quvchi, pedagogik jarayon, ta’lim metodikasi, mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini nazorat qilish, baholash, individual yondashuv, ta’lim samaradorligi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchilarning nafaqat tayyor bilimlarni o‘zlashtirishi, balki mustaqil ravishda bilim izlash, axborotni tahlil qilish, o‘z fikrini asoslash va olgan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llash qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, maktab ta’limida mustaqil ta’lim faoliyatini samarali tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Mustaqil ta’lim o‘quvchining o‘qituvchi tomonidan belgilangan maqsad va vazifalar asosida, muayyan darajadagi mustaqillik bilan bilimlarni egallashi, o‘z faoliyatini rejalashtirishi va natijalarini tahlil qilishi jarayonidir. Ushbu jarayon o‘quvchilarda mas’uliyat, tashabbuskorlik, ijodkorlik va o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilish kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mustaqil ta’limni tashkil etishda o‘qituvchi tomonidan topshiriqlarning aniq belgilanishi, bajarish tartibining tushuntirilishi, zarur metodik ko‘rsatmalarning berilishi va natijalarni baholash mezonlarining oldindan ishlab chiqilishi muhimdir. Chunki mustaqil ta’lim faqat uy vazifalarini bajarish bilan cheklanmaydi, balki o‘quvchining bilish faoliyatini faollashtiruvchi, izlanishga undovchi va shaxsiy rivojlanishini ta’minlovchi pedagogik jarayon hisoblanadi.

mustaqil ta’lim faoliyatini samarali tashkil etish, avvalo, uning maqsadini to‘g‘ri belgilashga bog‘liq. Mustaqil ta’limning asosiy maqsadi o‘quvchilarning o‘quv materiallarini mustaqil o‘zlashtirishiga sharoit yaratish, mavjud bilimlarini mustahkamlash hamda yangi bilimlarni izlanish orqali egallash ko‘nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Mustaqil ta’limni tashkil etishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq:

Maqsadga yo‘naltirilganlik: mustaqil topshiriqlar aniq ta’limiy maqsad va kutilayotgan natijalarga asoslanishi;

Tizimlilik va izchillik: topshiriqlar oddiydan murakkabga, reproduktiv faoliyatdan ijodiy va izlanishga yo‘naltirilgan faoliyatga qarab tashkil etilishi;

Individual yondashuv: o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi, qobiliyati va individual imkoniyatlari hisobga olinishi;

Faollik va mustaqillik: topshiriqlar o‘quvchini mustaqil fikrlash, muammoni aniqlash va yechim izlashga undashi;

Nazorat va teskari aloqa: mustaqil ishlarning bajarilish jarayoni muntazam kuzatilib, o‘quvchilarga zarur metodik yordam ko‘rsatilishi.

Mustaqil ta’limni tashkil etishda uning mazmuni va shakllarini to‘g‘ri tanlash ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, matn ustida ishlash, qo‘shimcha adabiyotlarni o‘rganish, referat va taqdimot tayyorlash, ijodiy topshiriqlar bajarish, muammoli vaziyatlarni hal etish, kichik loyihalar ishlab chiqish hamda kuzatish va tahlilga asoslangan topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarini mustahkamlab qolmasdan, balki ularning amaliy va ijodiy faoliyatini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, muammoli topshiriqlar o‘quvchini tayyor javobni qabul qilishga emas, balki mustaqil mulohaza yuritish, turli manbalarni taqqoslash va asoslangan xulosaga kelishga yo‘naltiradi.

Mustaqil ta’limni amalga oshirish jarayonida o‘qituvchining vazifasi faqat topshiriq berish bilan chegaralanmaydi. O‘qituvchi o‘quvchilarga faoliyatni rejalashtirish, kerakli axborot manbalarini tanlash, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va bajarilgan ish natijalarini tahlil qilish bo‘yicha yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishi lozim. Bunda pedagogning tashkilotchilik, yo‘naltiruvchilik va maslahat beruvchilik faoliyati ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Mustaqil ta’lim samaradorligini ta’minlashda baholash metodikasi ham muhim o‘rin tutadi. Baholash jarayoni o‘quvchining faqat yakuniy natijasini emas, balki topshiriqni bajarish jarayonidagi faolligi, mustaqil izlanishi, ijodiy yondashuvi va o‘z fikrini asoslay olish qobiliyatini ham qamrab olishi kerak.

Shu maqsadda mustaqil ta’lim natijalarini quyidagi mezonlar asosida baholash mumkin:

Mazmunning to‘liqligi – topshiriq mazmunining mavzuga mosligi va bilimlarning to‘g‘ri yoritilishi.

Mustaqillik darajasi – o‘quvchining topshiriqni mustaqil bajarishi va axborot manbalaridan oqilona foydalanishi.

Tahliliy fikrlash – ma’lumotlarni taqqoslash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyati.

Ijodiy yondashuv – topshiriqni bajarishda yangicha fikr va yechimlarni taklif etishi.

Natijani taqdim etish – bajarilgan ishni izchil, tushunarli va asosli bayon qilishi.

Mazkur mezonlar asosida baholash o‘quvchilarga o‘z bilim va imkoniyatlarini anglash, kamchiliklarini aniqlash hamda keyingi faoliyatini takomillashtirish imkonini beradi. Shuningdek, o‘z-o‘zini baholash va o‘zaro baholash usullaridan foydalanish o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi mas’uliyatini oshiradi.

Bugungi raqamli ta’lim sharoitida mustaqil ta’limni tashkil etishda elektron ta’lim resurslari, taqdimotlar, videodarslar, elektron kutubxonalar va ta’lim platformalaridan foydalanish imkoniyatlari ham kengaymoqda. Ushbu vositalar o‘quvchilarning mustaqil bilim olish faoliyatini qo‘llab-quvvatlaydi. Biroq raqamli resurslardan foydalanish jarayonida axborotning ishonchliligini tekshirish, topshiriqlarni mustaqil bajarish va o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo‘llashga alohida e’tibor qaratish zarur.

Xulosa qilib aytganda, maktab o‘quvchilarida mustaqil ta’lim faoliyatini samarali tashkil etish ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning bilish faolligini kuchaytirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Ushbu jarayonning samaradorligi topshiriqlarning maqsadga muvofiq tanlanishi, o‘quvchilarning individual xususiyatlari hisobga olinishi, o‘qituvchining metodik rahbarligi hamda baholash mezonlarining aniq belgilanishiga bog‘liq.

Shu bois mustaqil ta’limni ta’lim jarayonining qo‘shimcha qismi sifatida emas, balki o‘quvchining intellektual va shaxsiy rivojlanishini ta’minlovchi muhim pedagogik faoliyat sifatida tashkil etish lozim. Mustaqil ta’limni rejalashtirish, amalga oshirish, nazorat qilish va baholashning uzviyligini ta’minlash orqali o‘quvchilarda mustaqil bilim olish madaniyati va uzluksiz o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.

2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006.
3. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2013.
4. Klarin M.V. Innovatsion ta’limda pedagogik texnologiyalar. – Moskva, 2016.
5. Selevko G.K. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. – Moskva: Народное образование, 1998.